

С. І. Болтівець

Комплекси

КОМПЛЕКСИ (від лат. *complexus* – поєднання, зв'язок) – стійкі поєднання психічних властивостей і процесів у цілісні утворення, які набувають нових особливостей, якісно відмінних від своїх складових. Першість у застосуванні категорії К. відводять швейцар. психологу К.-Г. Юнгу, який в аналіт. психології позначив цим поняттям сукупність емоц. уявлень, мотивів і настанов, афективні думки і спогади, витіснені у підсвідомість людини. Хоча ще раніше австр. психолог З. Фройд у своїй теорії описав два К. (Едіпа і кастрації) і трактував цю категорію як групу уявлень, поєднаних одним афектом, а також як поняття для описового формулювання психол. актів. Для розкриття сутності К. несвідомого бісексуал. еротич. потягу дитини до кожного з батьків З. Фройд використав давньогрец. міф про фіван. царя Едіпа з однойм. трагедії Софокла, започаткувавши традицію застосування імен міфіч. і літ. персонажів у назвах К. – К. Електри, Полікрата, Йони, Терсіта, Квазімодо та ін. За З. Фройдом, К. Едіпа (або батьківський К.) – наяв. у ранньому дитинстві несвідомий еротич. потяг хлопчика до матері й агресія до батька, який займає місце, бажане для нього. Близьким до цього К. є К. Електри (виділив К.-Г. Юнг) – несвідомий еротич. потяг дівчинки до батька і пов'яз. з цим негативне ставлення до матері. К. кастрації в психоаналізі З. Фройда полягає у специфіч. дит. реакції на анатом. відмінності статей, яка виявляється переважно у формах страху хлопчиків позбутися статевого члена і заздрості дівчаток, котрі відчувають себе «кастрованими». Знач. поширення у практ. використанні набули розроблені австр. вченим А. Адлером в теорії індивід. психології поняття К. неповноцінності і пихи (вищості, зверхності, зарозумілості). К. неповноцінності – психопатол. синдром, що характеризується стійким переконанням особистості у влас. неповноцінності. Він формується під впливом несприятливих умов розвитку у дитинстві і втілюється у намаганнях самоствердитися протягом усього подальшого життя шляхом подолання своєї реал. або уявної неповноцінності і досягнення високих результатів завдяки активізації т. зв. механізму надкомпенсації. Іноді замість подолання труднощів, розвитку своїх умінь і здібностей люди намагаються уникати самих переживань почуття неповноцінності, переконують себе й оточуючих у своїй нікчемності, це призводить до хроніч. пасивності, апатії, приниженості. К. пихи виникає внаслідок надкомпенсації почуття неповноцінності і втілюється, за А. Адлером, у прагненні досягти богоподіб. панування над своїм оточенням. Виділяють також низку ін. К. Серед них – К. Полікрата (описав англ.

психоаналітик Дж.-К. Флюгел) – псих. стан, що характеризується наростанням тривоги і передчуттям майбут. біди, пов'яз. із досягненнями певних успіхів. Зумовлений небажанням людини бути поміченою заздрісниками і втратити досягнуті блага. К. Терсіта – хворобливо перебільшені уявлення й афективні переживання з приводу своїх фіз. вад, через які індивід, за його уявленням, сприймається оточуючими як потворний, огидний (за аналогією до персонажа поеми Гомера «Іліада» – воїна Терсіта). Як синонім застосовують поняття «К. Квазімодо» (за аналогією до персонажа роману В. Гюґо «Собор Паризької Богоматері»). К. Йони в гуманіст. психології амер. вченого А. Маслоу полягає у несвідомій тривозі і страху перед самовдосконаленням, відмові від повноцін. реалізації влас. здібностей, що зумовлює вороже ставлення до людей, які досягли знач. успіхів і слави в певній сфері діяльності. К. Бога (близький до К. пихи) – поєднання значно завищеної самооцінки, схильності до манії величчя і дистанціювання від ін. чл. співтовариства, надання перебільшеної значущості інформації про себе, прагнення до повного втаємничення і секретності свого життя, безумов. домінування над людьми. К. Грізельди – вияв надмір. неприрод. любові батька до дочки, що полягає у гіперопіці і ревнощах (у психоаналізі інтерпретують як пізній інцестив. вияв К. Едіпа), К. Федри – матері до сина. К. Клитемнестри – стримування дружиною ненависті до свого чоловіка через прихильність до ін. чл. сім'ї або родича. К. Ореста – поєднання ненависті сина до влас. батька з емоц. залежністю від матері. К. провини – переживання почуття провини, для якої немає підстав, або надмірна вираженість переживання провини перед будь-ким. К. пожвавлення – цілісна емоц.-рухова реакція немовляти на присутність і увагу рідної дорослої людини, напр., на голос матері, вираз її обличчя, дотик, яскраві предмети й іграшки. Виникає наприкінці 1-го – на поч. 2-го місяця життя, виявляється у зосередженні очей на обличчі дорослого, усмішці, вокалізації, заг. руховому пожвавленні. Термін уведено в 20-і рр. 20 ст. рос. рефлексологами М. Щеловановим, М. Фігуріним, М. Денисовою. Мігрувал. мотор. К. – психофізіол. цикл міжтрав. мотор. активності гладких м'язів шлунк.-кишк. тракту, пов'яз. з емоц. станом людини. Починається періодом спокою, що переходить у період іррегуляр. та мех. активності й завершується сплеском регуляр. активності. Мігрування відбувається зі швидкістю бл. 5 см/хв. і настає через кожні 90 хв., а під час приймання їжі комплекс припиняє активність. К-К. – активізація високовольт. повільних хвиль, відображених у електроенцефалограмі людини під час сну, яка відбувається спонтанно або у відповідь на сенсор., здебільшого слуховий або дотик., подразник.

Рекомендована література

1. Глива Є. Принципи психотерапії і гіпнотерапії. Сідней, 1998;
2. Абрахам К. Форми вираження женского комплексу кастрації. Іжевск, 2011;
3. Савчин М. Методологеми психології. К., 2013.

Бібліографічний опис:

Комплекси / С. І. Болтівець// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-4381>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).